

Doğu Batı Çekişmesinin Bir Aracı Olarak İslamofobi'nin Pragmatik Nedenleri Üzerine Makāsıdü'ş-Şerîa Bağlamında Bir Tahlil Denemesi

An Analysis of the Pragmatic Causes of Islamophobia as a Tool of East-West Conflict in the Context of Sharī'a's Purpose (Maqāsıd al-Sharī'a)

Mustafa BOZKURT

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Malatya/Türkiye
Associate Professor Dr., İnönü University, Faculty of Theology, Malatya/Türkiye
mustafa.bozkurt@inonu.edu.tr | orcid.org/0000-0002-1615-4907 | ror.org/04asck240

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Recieved

13 Eylül 2022 13 September 2022

Kabul Tarihi Date Accepted

19 Aralık 2022 19 December 2022

Yayın Tarihi Date Published

31 Aralık 2022 31 December 2022

İntihal Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımı ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned with iTenticate software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Mustafa Bozkurt).

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mustafa Bozkurt).

CC BY-NC-ND 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır.

Licensed under CC BY-NC-ND 4.0 license.

Atıf | Cite As

“Bozkurt, Mustafa. “Doğu Batı Çekişmesinin Bir Aracı Olarak İslamofobi'nin Pragmatik Nedenleri Üzerine Makāsıdü'ş-Şerîa Bağlamında Bir Tahlil Denemesi”. *Kader* 20/2 (Aralık 2022), 626-643. <https://doi.org/10.18317/kaderdergi.1174724>”

Öz

Batılıların eskiden beri, Müslümanları ve İslam'ı kendi varoluşlarının önünde bir engel olarak gördükleri söylenebilir. Sürekli kendilerini üstün görüp kendileri gibi olmayanları küçümseme yoluna gitmişlerdir. Bu bakış açısının oluşturduğu önyargı, İslam medeniyetini görmelerinin önünde bir engel oluşturmuştur. Her ne kadar birçok bilim insanı ve düşünür, İslam düşüncesinden etkilenecek bu birikimi değerlendirme çabasına girseler de yönetimler ve halklar meseleye karşıtlık olarak bakmışlardır. Müslümanların fetihler yoluyla Batılı (Hristiyan) toplumların ülkelerini fethetmeye başlamalarıyla bu kin daha da artmıştır. Viyana Kilise Konseyi'nin destekleriyle kurulan Oryantalizm Araştırma Merkezleri'nin amacı, Doğuluları/Müslümanları anlama yerine onları tüm yönleriyle tanıyarak bulabildikleri zayıf tarafları üzerinden bu mücadeleyi daha sistematik hale getirmek olmuştur. Böylece Batılılar kendilerinin her alanda üstün olduğunu Müslümanların ise eskiden beri gerici olduğunu ve düzeltilmeleri gerekenler olduğunu Müslüman zihnine yerleştirmek istemişlerdir. Modern dönemde Batı'da dinin bilime ve ilerlemeye aykırı olduğu ve tüm anlaşmazlıkların kaynağı olduğu düşüncesi hâkim olmuştur. Bu nedenle din ve dinî olandan arındırılmış bir insan ve toplum oluşturulması hedeflenmiştir. Seküler bir toplum denemesinin yapıldığı modern dönemde insanlar mutlu edilememişlerdir. Postmodern döneme gelindiğinde manevi ve inanç yönü ihmal edilen insan bunun özlemiyle dine tekrar yönelme eğilimi göstermiştir. Batılı yönetimler, siyasetçiler ve küresel sermayeler bu yönelişin İslam'a olmaması için her türlü çareye başvurmuşlardır. İslamofobi'nin inşası da bu arayışın somut bir kanıtı olmuştur. Özellikle ABD'de gerçekleştirilen 11 Eylül olayları ve takip eden diğer birçok Batılı devletlerde görülen terörist saldırılarının failinin Müslümanlardan olması Batı'da İslamofobi'nin, inşasının payandası olmuştur. Küresel sermayelerin kapital iştahları ve kadim düşmanlıklar İslamofobi ile Müslüman ülkelere doğrudan müdahalenin kapısını aralamıştır. İslamofobi sayesinde hem Batı toplumlarında hem de birçok Doğu toplumunda bu müdahale meşru olarak kabul görmüştür. Bu çalışmada inşa edilen İslamofobi'nin nasıl bir pragmatik araca dönüştürüldüğü üzerinde durulmuştur. Batı'nın özellikle de ABD'nin iştahını kabartan Ortadoğu'nun enerji ve petrol kaynaklarını kontrol altına almasında İslamofobi'nin bir meşruyet aracı haline getirildiği irdelenmiştir. Geline nokta ise Batı ve ABD'nin hedeflerine büyük oranda ulaştığı görülmüştür. Fakat müdahale edilen toplumlarda yoksulluk, terör olayları, etnik ve mezhepsel bölünmeler, göçe zorlanan kitleler gibi çözümü yakın tarihte mümkün olmayan problemler bıraktığına vurgular yapılmıştır. Bu çalışmada, Batılıların neden böyle davrandığı ve bununla neyi hedefledikleri nitel bir yöntemle ele alınarak bir tahlil denemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, İslamofobi, Müslüman karşıtlığı, Geri kalmış doğu, Modern batı, Dine yönelme.

Abstract

It can be said that Westerners have always seen Muslims and Islam as an obstacle to their own existence. They constantly see themselves as superior and try to belittle those who are not like them. The prejudice created by this point of view has prevented them from seeing Islamic civilization. Although many scientists and thinkers have tried to evaluate this accumulation by being influenced by Islamic thought, governments and people have always viewed the issue as such an opposition. This hatred increased even more when Muslims began to conquer the countries of Western (Christian) societies through conquests. The aim of the "Orientalism Research Centers", which was established with the support of the Vienna Church Council, was to make this struggle more systematic by recognizing the Easterners/Muslims instead of understanding them in all their aspects and through the weak sides they could find. Thus, Westerners wanted to place in the Muslim mind The notion they were superior in every field, that Muslims had always been reactionary and that they had to be corrected. In the modern era, the idea that religion is contrary to science and progress and is the source of all conflicts has prevailed in the West. For this reason, it is aimed to create a human and society free from religion and religious.. In the modern era, a secular society experiment was made, people could not be happy. When it comes to the post-modern period, people, whose spiritual and belief aspects were neglected, showed a tendency to turn to religion again with the longing for this. Western governments, politicians and global capitals have resorted to all kinds of remedies to prevent this tendency towards Islam. The construction of Islamophobia has been a concrete proof of this pursuit. The fact that the perpetrators of the September 11 events in the USA and the terrorist attacks in many other western states which is following them, consist of Muslims, has been the pillar of the construction of "Islamophobia" in the West. Capital appetites of global capitals and ancient hostilities have opened the door to direct intervention in Muslim countries with "Islamophobia". Thanks to Islamophobia, this intervention has been accepted as legitimate in both Western and many Eastern societies. In this study, it is focused on how the "Islamophobia" built into a pragmatic tool is transformed. It has

been emphasized that Islamophobia is a legitimate basis for the West to control the energy and oil resources of the Middle East, which has whetted the appetite of the USA. At this point, it has been seen that the West and the USA have achieved their goals to a large extent. However, it was emphasized that in the intervened societies, problems such as poverty, terrorist incidents, ethnic and sectarian divisions, and the masses being forced to migrate could not be solved in the recent past. In this study, an analysis has been made by dealing with a qualitative method, why Westerners behave like this and what they aim with it.

Keywords: Theology, Islamophobia, Anti-muslimism, The backward east, The modern west, Inclination towards religion.

Giriş

Batı-Doğu rekabeti oldukça eski tarihlere tekabül eden bir maziye sahip olmakla birlikte halen varlığını ve güncelliğini sürdürmektedir. Bu tartışmalara neden olan birçok faktörden bahsetmek ve bu olayları birçok etkene dayandırmak mümkündür. Bunların içerisinde en başat rolün Doğuların Batı'ya ilerleyerek coğrafyalarını genişletme mücadelesi olduğu söylenebilir.

Mücadele sahasında, Doğuların özellikle askerî ve siyasî anlamda üstün gelmesiyle başarısız olan Batılı yönetimler, çok geniş bölgeleri bırakıp batıya çekilmek zorunda kalmışlardır. Askerî ve yönetsel başarısızlıklar ortaya çıkınca yöneticiler, siyasi hedeflerini gizleyip asıl sorunun inanç ile ilgili olduğunu söyleyerek kendi toplumlarını motive etmek istemişlerdir. Bu sayede karşı savunmalar için ordular toplayıp topyekûn mücadelelere girişmişlerdir.¹ Başarısızlıklarının devam etmesi bu konudaki söylemlerini radikalleştirerek meseleyi zamanla Hristiyan-Müslüman mücadelesine dönüştürmüştür.

Fetihler sonucu birçok bölgeyi Müslümanlara bırakmak zorunda kalan Hristiyan Batı toplumları bu mücadeleyi bir tür inanç karşıtlığına dönüştürmüşlerdir. Bir gün tekrar alacakları ümidiyle kendi kamuoyunu hep bu konuda canlı tutmak istemişlerdir. Uzun yıllar geçip her türlü yola başvurmalarına rağmen (Haçlı seferleri, Çanakkale savaşları vs.) gerçekleştirilemeyen hayaller yerini düşmanlık ve kindarlığa bırakmıştır.

Batı'nın bu tutumu, 11 Eylül 2001 olaylarıyla daha da ilerleyerek İslam korkusuna /İslamofobi'ye dönüşmüştür. İslamofobi'yi bahane göstererek gerçekleştirmek istedikleri amaçlarını meşrulaştırma gayreti içerisinde girmişlerdir.²

Özellikle Ortadoğu'da bulunan enerji kaynakları ve petrolün çoğunluğu Müslümanların elindedir. Batı toplumlarında üretilerek ve çok hızlı bir şekilde servis edilen "İslamofobi" bu kaynaklara sahip olmak isteyen küresel sermayelerin ve başta ABD olmak üzere tüm Batılı ülkelerin bir tür meşruiyet aracı haline getirilmiştir. Sadece Batı toplumlarını değil birçok Doğu toplumunu dahi ikna edebilecek bir seviyeye ulaştırılan "İslamofobi" sayesinde özellikle ABD'nin bu coğrafyaya müdahalesine meşruiyet tanınmıştır.

İslamofobi'nin nedenleri sürekli gündeme getirilerek müdahale edilen ülkelerde Doğu ve Batı kamuoyuna demokrasi ve düzen getirmek, terörün kaynaklarını kurutup toplumların düzenini

¹ Geniş bilgi için bk. Işın Demirkent, "Haçlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/525 vd.

² Bk. Hüsnü Ezber Bodur, "Batı'da İslâm Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi (Çatışmacı Sosyolojik Perspektif)", *İlahiyat Akademi Dergisi* 6 (2017), 72 vd.

sağlamak hedefleri anons edilmiştir. Fakat girilen ve müdahale edilen ülkelerde bu hedeflerden hiç birisi gerçekleşmediği gibi tam tersine girilen yerler kargaşa ve terör olaylarının her gün yaşandığı bölgeler haline dönüşmüştür. Bunlar bir taraftan gerçekleştirilirken bölgenin zengin petrol kaynakları bu devletlerin kontrol ettiği küresel sermayeler tarafından adeta işgal edilmişçesine kullanılmıştır.

Bu çalışmamızda, İslamofobinin nasıl Batı-Doğu çekişmesinin aracı haline getirildiği, bu vesileyle Batı toplumlarına verilmek istenen Müslüman (Doğulu) imajı, İslamofobi'nin nasıl pragmatik araca dönüştürüldüğü ve bunun getireceği menfi sonuçların neler olduğu konusunda nitel temelli bir araştırma ile tahlil denemesi yapılacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

İslamofobinin iki farklı kavramdan oluşturulduğunu görüyoruz. Bunlardan biri “İslam” diğeri ise “fobi/phobia” kavramlarıdır. Bu kavramlardan ilki şüphesiz Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gönderilmiş olan ilâhî dinlerin ortak adıdır.³ Bugün de Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği son ilâhî dine verilen isimdir. İslam kelimesi Hz. Muhammed'den önceki dinleri içerisine almakla beraber, sadece Hz. Muhammed'e indirilen dine isim olarak kullanılmıştır. Bugün İslam denilince son din, Müslüman denilince de bu son dine inananlar kastedilmektedir. Diğer ilâhî dinler Hristiyanlık, Yahudilik gibi isimlerle anılmaktadır. İslam kavramı “silm/slm” kökünden türemiş olup “barış yapmak, Allah'a, hak ve doğru olana boyun eğmek, teslim olmak” gibi anlamlara gelmektedir.⁴ Fobi/Phobia kavramı ise Grekçe kökenli olup batı dillerine geçen bir kavramdır. “Panik ya da endişe hâlindeki korku” ya da “korkunun objesi”, toplumsal ve kültürel anlamda ise “aşırı ve çoğunlukla da sebepsiz yere korkmak” anlamlarında kullanılmaktadır.⁵

İslamofobi en genel anlamda, Batılılar tarafından “her hangi bir gerçekliğe dayanmayan, İslam'a ve Müslümanlara karşı duyulan korkma, kaçınma ve çekinme duygusu” olarak ifade edilmektedir.⁶ İslamofobi kavramının ilk olarak 1997 yılında İngiltere'de hazırlanan bir raporda⁷ kullanıldığı yönündeki söylemler ağırlık kazanmaktadır. Bu kavram Batı'da oluşturulduğu için içerdiği manaya bakmadan özellikle de 2001 yılında ABD'de meydana gelen ve 11 Eylül olayları olarak tarihe geçen saldırılardan sonra çok yaygın olarak kullanılmaya başlanmış son dönemlerde ise Batı'da çok kullanılır olmuştur.⁸ Müslüman düşüncede, İslam ve Fobi kavramlarını birlikte zikretmek anlam olarak bir tezat oluşturmaktadır. Bu kavramların anlamlarına bakıldığında, barış ve doğruya boyun eğme anlamı ile korku ve kaçınma zıt anlamlar ihtiva etmektedir. Batı İslam ve Müslüman kavramına bu anlamları açısından bakmayıp hep öteki ve sahte din olarak bakmıştır.

³ Bk. Âl-i İmrân 3/19, 85.

⁴ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Ragıp el-İsfehani, *Kur'an Kavranları Sözlüğü-Müfredât* (İstanbul: Yarı Yayınları, 2015), “slm”, 478.

⁵ John Sinclair, *Collins English Dictionary*, ed. John Sinclair (London: Harper Collins Publishers, 1987), “phobia”, 1237.

⁶ Bk. Merve Ar, *İslamofobinin Dini ve Kültürel Kökenleri* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 28-29.

⁷ Gordon Conway, *Islamophobia: A Challenge For Us All*, Report of the Runnymede Trust Commission on British Muslims and Islamophobia (London: The Runnymede Trust, 1997).

⁸ Mustafa Alıcı, “Batı'nın Bitmeyen Sanal Korkusu: İslamofobi”, *Diyanet İlmî Dergi* 55/2 (2019), 410.

Batı'nın bu tutumu dikkate alındığında bu zıt anlamlı kelimelerin birlikte anılması sorun olarak görülmemiştir.

Batılılar veya Batı dünyası kavramıyla Avrupa ve Kuzey Amerika'daki komünist olmayan ülkeler kastedilmektedir. Doğulular kavramı ise Hint alt kıtası, Uzak Doğu, Ortadoğu, Asya, Orta Asya ve Yakın Doğu toplumları için kullanılmaktadır. Bazen bu anlamların daraltılarak da kullanıldığı olmuştur.⁹ Batı-Doğu çekişmesi daha ziyade din merkezli seyir izlediğinden dolayı zaman zaman Batılı ile Hristiyanlar, Doğulu ile de Müslümanların kastedildiği de olmuştur.

Biz bu çalışmamızda Doğulular kavramını genellikle Müslümanlar manasında Batılılar kavramını ise Avrupa ve ABD için kullanmaktayız.

2. İslam Karşıtlığından İslamofobiye Tarihi Süreç

Batı'nın tarihine baktığımızda İslam'a ve Müslümanlara karşı ötekileştirme ve karşıtlık tavırlarının olduğunu görüyoruz. İslamofobi sonradan inşa edilmiş bir kavram olmakla birlikte İslam ve Müslüman karşıtlığının ve korkusunun Batı toplumlarında çok daha eskilere tekabül ettiğini söyleyebiliriz. Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde Kur'an'ın da ifadesiyle Yahudi ve Hristiyanlara ehl-i kitap olarak hitap edilmiştir. Bu dönemde kendilerine asla düşman bir tavır izlenmeyip belli bir siyaset yürütülmüştür. Zaman içerisinde Yahudilerle bazı siyasi çekişmeler sonucu husumete varan bir durum gelişirken Hristiyanlarla olan ilk ilişkiler, teolojik tartışmalar bağlamında ilerlemiştir. Özellikle Hz. Muhammed'in Hristiyan devlet adamlarına yazdığı mektuplarda Hz. İsa ve İlah anlayışlarının yanlışlığına vurgu yapılarak İslam'a davetler yapılmıştır.¹⁰ Hz. Peygamberin vefatından kısa bir süre sonra Irak, Suriye ve Mısır'ın fethiyle Müslüman-Hristiyan ilişkileri daha da artmıştır. İlerleyen süreçte karşılıklı olarak birbirlerini anlamaya dayalı teolojik tartışmaların yerini reddiyelerin almaya başladığı görülecektir. Müslümanlar ve Hristiyanlar birbirlerine karşı daha sert ve dışlamacı iddialar yöneltmişlerdir. Müslümanlar bozulan Hristiyanlığın aslının İslam oluşunu öne çıkarırken Hristiyanlarda İslam'ın Hristiyanlıktan oluşturulduğu ve sahte bir din olduğu gibi iddialarda bulunmuşlardır.¹¹

Başlangıçta teolojik eleştiriler olarak başlayan ve birbirini anlama amacına matuf Hristiyan-Müslüman tartışmaları sonraki dönemlerde gittikçe sertleşerek bir karşıtlığa hatta zaman zaman düşmanlığa da dönüştürülmüştür. Bu dönüşümde teolojik tartışmalar çok önemli olmakla beraber siyasi olayların ve anlaşmazlıklar sonucu ortaya çıkan fetihlerin de büyük rolü olmuştur. Emevîler döneminde İspanya'nın fethi daha sonra Selçuklu ve Osmanlı'nın Anadolu'dan Avrupa'ya doğru yaptıkları fetihler bu düşmanlığın artmasında etkili olmuştur. Ortaçağ Hristiyan toplumları bu fetihlerle düştükleri yenilgiye karşı Hristiyan olmayan toplumları ötekileştirme gayreti gütmüştür. Bir yandan kendi içerisindeki Yahudiler gibi diğer inanç gruplarını dışlarken diğer yandan da kendileri için bir tehdit olarak gördükleri ve "kâfirler ve sapkınlar" olarak nitelendirdikleri Müslümanları hedef almışlardır. Haçlı seferlerinin düzenlenmesinde çok

⁹ Farklı kullanımlar için bk. Richard E. Nisbett, *Düşüncenin Coğrafyası - Doğulular ile Batılılar nasıl -ve neden- Birbirinden Farklı Düşünürler?*, çev. Gül Çağalı Güven (İstanbul: Varlık Yayınları, 2017), 16 vd.

¹⁰ Geniş bilgi için bk. İbrahim Kaplan, *İsâm'a Göre Hristiyanlık* (İstanbul: IQ Yayıncılık, 2008), 116-122.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Kaplan, "Hristiyan Teolojisiyle Etkileşimi Açısından Erken Dönem Kelamı", *Kelam Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2008), 132-134.

kozmpolit ve hiyerarşik bir yapıya sahip olan Hristiyan toplumlar -köylüler, soylular, din adamları, yöneticiler vs.- kendilerini ve inançlarını hedef aldıklarını iddia ettikleri Müslümanlara karşı bir araya gelerek haçlı seferlerini oluşturabilmişlerdir. Nitekim 1095 tarihinde I. Haçlı Seferi'ni organize eden Papa II. Urbanus, Hristiyan toplumlara; "Müslümanlar şeytanın uşaklarıdır. Bu nedenle Müslümanlarla savaşmak Tanrının dostları ile düşmanları arasındaki bir savaştır." mesajını vererek asker toplayabilmiştir.¹²

Batı toplumlarının bu tavırlarını sadece İslam'a ve Müslümanlara yöneltmediklerini Yahudilere karşı da benzer bir tavır takındıklarını (antisemitizm) görüyoruz. Hristiyan Batı'nın diğer dinlere karşı bu tutumlarının yanında kendi içlerinde farklı düşünen mezhep ve oluşumlara da benzer tavırlar takındığı bilinen hususlardandır. Aydınlanma ve Fransız İhtilali sonrası bu karşıt tutumlar biraz azalsa da İslam'a ve Müslümanlara karşı devam etmiştir. Önceleri karşıtlık olarak sürdürülen tutumlar 11 Eylül olaylarından sonra bir tür korkuya dönüştürülerek, İslamofobi kavramı yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Geline nokta Batı'nın kurguladığı bu kavram/İslamofobi, sadece Batı'da değil Komünist Çin'de, Tayland'da, Yahudi olan İsrail'de, Budist olan Hindistan'da birçok Katolik ve Ortodoks ülkede farklı boyutlarda da olsa kullanılmıştır. Nedenleri farklı olsa da birleştikleri nokta İslam ve Müslüman düşmanlığı ve korkusu olarak tezahür etmektedir.¹³

Hristiyan dünyanın İslam'a ve Müslümanlara karşı bu tutumlarının temelinde kendi kurmuş oldukları düzenin muhafazası yatmaktadır. Bu durum, geçmişten günümüze böyle devam etmektedir. Müslüman karşıtlığı tarihte daha ziyade inanç temelli olarak gündeme getirilmiştir. Sahip oldukları dinin yerine sapkınlık olduğunu iddia ettikleri İslam'ın gelmesi korkusu belirleyici olmuştur. Günümüzde ise daha ziyade Müslüman kimliğine yüklenen anlam üzerinden gidilmiştir.

Batılılar diğer toplumlar üzerinde koloniler ve sömürgeler kurarak onları ikinci sınıf insan muamelesine tabi tutmuşlardır. 15. yüzyıldan itibaren Batı'da egemen olan sömürgeci politika tüm dünyayı etkilemiştir. Avrupalılar, bu sömürge yarışı sonucu Asya, Afrika ve Amerika kıtalarında koloniler kurup sahip oldukları coğrafyanın her türlü zenginliğini kendi uluslarının refahı için insafsızca kullanmışlardır.¹⁴ Sömürüsüne aldıkları toplumları Batılı toplumların hizmetkârları şeklinde görmüşlerdir. Bu ülkelerin tüm zenginliklerini -bölge insanını adeta karın tokluğuna çalıştırarak- kendi toplumlarının refahı için kullanmışlardır. Kendilerinin ileri ve medeni olduğu diğer toplumların ise ıslah edilmesi gereken, geri kalmış ve vahşi topluluklar olduğu algısını oluşturmuşlardır.¹⁵

14. yüzyılın başlarında Viyana Kilise Konseyi tarafından doğu dillerinin ve kültürlerinin anlaşılması için üniversitelerde "Oryantalizm" veya "Şarkiyatçılık" adı altında araştırma merkezleri kurulmuştur. Fakat bu merkezlerin verilerinin raporlaştırılarak yayınlanması 18. ve

¹² Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret İşıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019), 1/84.

¹³ İsmail Safi, "İslamofobinin Tarihsel Kökenleri ve Nedenleri Üzerine Düşünceler", *Turkish Studies* 14/2 (2019), 737.

¹⁴ Geniş bilgi için bk. Tuğça Poyraz - Gülay Arıkan, "Avrupa-Türkiye İlişkileri ve Dönemsel Olarak Değişen 'Öteki' Tanımları", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (2003), 66 vd.

¹⁵ Anne Sofie Roald, *New Muslims in the European Context: The Experience of Scandinavian Converts* (Brill Academic Pub., 2004), 57.

19. yüzyıllarda olmuştur.¹⁶ Özellikle bu çalışmalar vasıtasıyla Batı toplumlarında önceden beri var olan Batı ve Doğu veya Batı ve diğerleri ayrımının daha da sistematik hale getirildiğini görüyoruz. İslam ülkelerine gönderilen müsteşrikler aynı zamanda misyonerlik faaliyetlerini de yürütmüşlerdir.¹⁷ Uzun tecrübeler sonunda hazırladıkları raporları temsil ettikleri birimlere verirken diğer taraftan da bazı eserler kaleme alarak temel hedeflerine hizmet etmişlerdir. Müsteşriklerin eserleri İslam ülkelerinde yaygınlaştırılarak halk ve entelektüel çevreye ulaşımak istenmiştir. Geleneği küçümseyen ve sürekli eleştiren hatta tahkir eden bir anlayışı yerleştirmeye çalışmışlardır.¹⁸ Böylece Batılılar kendilerinin her alanda üstün olduğunu Müslümanların ise eskiden beri gerici olduğunu ve düzeltilmesi gerekenler olduğunu Müslüman zihnine de yerleştirmek istemişlerdir.

Bu uzun çabanın sonunda ikinci sınıf toplum olarak görülen Doğu'nun değerleri, Rasyonel Batı değerleri karşısında tutarsız olarak görülüyordu. Batı'nın olumlu olan tüm değerlerine karşı Doğu değerleri tamamen mahrumiyet ve olumsuzluklarla ifade ediliyordu.¹⁹ Doğu'ya müdahale edilerek bu olumsuz yapının, Batı değerleri paralelinde yapılanması gerektiği vurgulanıyordu. Bu çabaların altında yatan asıl neden şüphesiz Doğu'nun olumsuzlukları değildir. Asıl hedef Doğu'nun sahip olduğu zengin petrol ve enerji kaynaklarını kontrol altına almaktır. Oluşturulan bu algının sonucunda 20. ve 21 yüzyıllarda Batı'nın Doğu'ya doğrudan müdahalelerinin olduğunu görüyoruz.

Batı'nın sürekli gündemde tutmak istediği Doğu toplumlarının tamamen geri kalmışlıklarıyla ilgili olan Batımerkezci/Avrupamerkezci, düşüncesine katılmayan Batılı düşünürler de olmuştur. Bunlardan biri John M. Hobson'dır. Hobson 500-1800 yılları arasında Doğu'nun Batı'dan çok daha gelişmiş olduğunu ve Modern Batı Medeniyetinin oluşumunda Doğu'nun çok önemli bir yere sahip olduğunu ifade eder. "Batı medeniyeti Doğu'nun birikimleri üzerine inşa edilmiştir" der. Antik Mısır'a bakmadan Antik Yunan'ın anlaşılamayacağını ifade eder. Bu düşünürü göre önce Doğulular bir ekonomi ve düşünce ağı geliştirmişlerdir. Doğu'nun oluşturduğu düşünce, bilim, kurumlar, teknolojiler ve değerler "Oryantal Küreselleşme" sayesinde Batı'ya aktarılarak Batı medeniyetinin temelini oluşturmuştur.²⁰ Bu ve benzer yaklaşımlar dillendirilse de Batılılar tarafından pek itibar edilmemiş ve dikkate alınmamıştır. Batı, Doğu'ya karşı olan olumsuz tutumunu her zaman sürdürmüştür.

¹⁶ Bryan S. Turner, *Oryantalizm Post-Modernizm ve Globalizm*, çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Anka Yayınları, 2002), 67 vd.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Edward William Said, *Şarkıyatçılık (Batının Şark Anlayışları)*, çev. Berna Ülner (İstanbul: Metis Yayınları, 2013), 88-89; Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Bedwell, William", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: İSAM Yayınları, 1992), 5/338.

¹⁸ Örnek için bk. Mahmud Hamdi Zakzük, *Oryantalizm veya Medeniyetler Hesaplaşması*, çev. Abdulaziz Hatip (İzmir: Yeni Akademi Yayınlar, 2006), 88.

¹⁹ Geniş bilgi için bk. Mehmet Yüksel, "İslamofobinin Tarihsel Temellerine Bir Bakış: Oryantalizm ya da Batı ve Öteki", *İslamofobi Kolektif bir Korkunun Anatomisi Sempozyum Tebliğleri*, ed. Osman Alacahan - Betül Duman (Ankara: AnkaMat, 2012), 106.

²⁰ John M. Hobson, *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, çev. Esra Ermert (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 18.

3. Modernizm, Postmodernizm ve Batı

17. ve 18. Yüzyılda, kilisenin uygulamaları ve din adamlarının dayatmaları ciddi bir engel olmakla beraber Batı toplumları bazı buluş ve keşiflerle ilerlemeler kaydetmiştir. Adeta bilimin cezalandırılır bir hale geldiği Batı toplumları patlama noktasına gelmiştir. Piskopos ve keşişlerin bu dayatmacı ve bilime engel olan bağınazlıkları nedeniyle, toplumlar üzerindeki etkinlikleri giderek azalmaya başlamıştır. Dinî baskılara maruz kalan Batı toplumlarında bilime ve bilim adamlarına olan teveccüh her geçen gün artmaya başlamıştır.²¹ Rönesans'la başlayan ve özellikle 18. Yüzyıl aydınlanması ile şekillenen yeni bir toplum tipi oluşturulmuştur. 20. yüzyılda ise oldukça hız kazanan modernleşme sürecinde Batı toplumlarında pozitivist, kapitalist ve seküler bir aydınlanmacı anlayış hâkim olmuştur. Bunun sonucunda dinin gerileyeceği ve dinî olan şeylerin değer kaybedeceği düşünülmüştür.²² Modern dönem olarak nitelendirilen bu süreçte modernizm yaygın olarak çağdaşlık anlamında kullanılmıştır.²³

Modernizm'in oluşumunda ve sürecin devamında; fikrî olarak Aydınlanma Çağı, politik olarak Fransız Devrimi ve ekonomik olarak da Bilimsel Devrim ışığında gerçekleşen Sanayi Devrimi belirleyici olmuştur.²⁴ Bu sürecin oluşturduğu modern dönemde, Batı toplumları kendilerini modern toplumlar olarak tanımlarken kendi dışındakileri gelişmemiş topluluklar olarak görmüşlerdir. Doğulular da Batılıları modern toplumlar olarak nitelendirmişler hatta batılılaşma kavramını da modern toplum anlamında kullanmışlardır. Modernizmi; yaşam tarzlarının farklılaşması, kişilerin bireyselleşmesi, dinî değerlere olan inanç ve bağlılığın zayıflaması, kentleşmenin üst düzeye çıkması, hayatın her alanına bilimselliğin ve teknolojinin girmesi, kapitalist anlayışın ekonomik hayat üzerindeki bitmek tükenmek bilmeyen pragmatik baskısı olarak tanımlamak mümkündür. Böylece modernizm Batı toplumlarının hayat alanlarının tamamında hâkim bir konuma gelmiştir. Bunun sonucu olarak modernizm, hâkim olduğu Batı toplumlarında yeni bir dünya oluşturarak gelenek, örf ve adet, dinî inançlar gibi geleneksel toplumların tüm özelliklerinden arındırılmış yeni bir sosyal düzen inşa etmiştir.²⁵

Bu dönemde insana adeta bir sermaye ve üretim yapan bir aygıt olarak bakılmış, insan kutsal olan ve dinî olan her şeyden uzaklaştırılmak istenmiştir. Sadece üreten insanın itibar gördüğü, maddi gücü tükenen ve üretemeyen insanın ise ekonomik yük olarak görüldüğü bir süreç yaşanmıştır. Doğu toplumları ise bu Batılı modern topluma ayak uyduramayan geri kalmış toplumlar olarak nitelendirilmiştir.

Batı bu süreçte teknoloji ve sanayileşme alanında kayda değer ilerleme sağlamıştır. Üretim ve makineleşme oldukça artmıştır. Demokratik uygulamalar toplumda hâkim konuma gelmiştir. Aynı süreçte din ve dindarlık konusunda pek bir gelişme olmadığı gibi sekülerleşme ön plana

²¹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Gümüşoğlu, *Türk Modernizmi* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2019), 25-36.

²² Detaylı bilgi için bk. Peter L. Berger, *Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine*, çev. Ali Köse (İstanbul: Ufuk Yayınları, 2002), 75-93; M. Ali Kirman, "Modernleşme Süreci ve Din (Sekülerleşme Perspektifinden Sosyolojik Bir Analiz)" (2009), 112.

²³ Modern kavramı ile ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Demirhan, *Modernlik* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 17 vd.

²⁴ Gamze Aslan, "Ortaçağdan Günümüze Modernite: Doğuşu ve Doğası", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/7 (2011), 13.

²⁵ Harun Kırılmaz - Fatma Ayparçası, "Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları", *İnsan&İnsan* 3/8 (2016), 34.

çıkmıştır. İnsanın psikolojik ve manevi yönlerinin ihmal edildiği ve görmezlikten geldiği, tüm düşünce ve duyguların aklî çerçevede sınırlandırıldığı bir süreç yaşanmıştır.²⁶ Bu sürecin sonucu olarak akıl temelli bakış, insanı özgürleştirmeyip aksine özgürlüğünü, birçok psikolojik ve manevî yönünü kısıtladığı gerçeğini doğurmuştur.

Batı'nın modern dönemdeki bu durumu Müslüman ülkeler tarafından da izlenmiştir. Bu süreçte birçok İslam ülkesinden farklı amaçlarla Batı'ya gidenler olmuştur. Batı'nın bu gelişmişliği karşısında gözleri kamaşan pek çok Müslüman yegâne hakikatin Batı değerleri olduğu gibi bir düşünceye kapılmıştır. Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet döneminde de bu düşünceyi savunan birçok kişi olmuştur. Bu görüşte olanların, geri kalmışlığın ancak batılılaşmayla çözülebileceği tezini savundukları bilinmektedir.²⁷

Adeta makineleştirilerek manevi ihtiyaçları giderilemeyen Batı toplumu modernleşmenin getirdiği bu durumu postmodern dönemle birlikte giderme ihtiyacı duymuştur. Modern dönemdeki sanayileşme ve üretim çokluğu insanların tüketim alışkanlıklarını değiştirmiş ve postmodern dönemde birçok alanda tüketiciliği artırmıştır.²⁸ Kapitalist sermayelerin desteğiyle insanların ihtiyaçları her alanda artırılmış ve her alanda önemli bir tüketim toplumu oluşturulmuştur.

Modern dönemde ihmal edilen en önemli hususlardan biri de şüphesiz insanların dine olan ihtiyaçlarıdır. Moderniteyle beraber dinin ihtiyaç olmaktan çıkarılma çabası yoğun olarak işlenmiştir. Fakat Batı'nın postmodern toplumunda, modern dönemde ihmal edilen dine ve dinî olana ihtiyaç yeniden filizlenmiştir. Böylece Batı toplumlarında modernite çatısı altında, alışkanlık haline getirilen bilimsellik ve aklî tutarlılık esaslarıyla birlikte dine yönelme de başlamıştır. Postmodern toplumda gerçekleşen bu değişim süreciyle birlikte ilk olarak, Batı'da hâkim din konumunda bulunan Hristiyanlık dinine yönelik gerçekleşmiştir. Fakat Hristiyanlığın ve özellikle kilisenin din olarak dikte ettiği öğretiler Batılı insanları tatmin etmemiştir. İletişim araçlarının daha da yaygın hale gelmesiyle birlikte Batı'daki diğer dinlere de yönelmeler olmuştur.

Postmodern dönemde Batı'da ortaya çıkan bu dinî eğilimlerde İslam da önemli bir alternatif olarak ortadaydı. Nitekim İslam'a yönelmeler olmuş, bazı Batılı insanlar Müslüman olmuşlardır.²⁹ Batı-Doğu ayrımında Doğu'yu ifade eden en önemli toplum Müslümanlardı. Doğu'yu ve de Müslümanları hep küçük, gelişmemiş, gerici, bağınaz ve vahşi gören Batı, İslam'a olan bu yönelişten rahatsız olmuştur. Özellikle küresel çapta ticaret yapan kapitalist sermayeler kendi çıkarlarını temel alarak İslam karşıtlığını alevlendirmişlerdir. Sınırsız ve ölçüsüz tüketime engel olarak gördükleri İslam'a karşıtlık teşkil eden oluşumları desteklemişlerdir.

²⁶ Bk. Paul Hazard, *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme*, çev. Erol Güngör (İstanbul: Ötügen Yayınları, 1994), 15; Franklin Le Van Baumer, "Batı Düşüncesinin Anaakımları", *Batiya Yön Veren Metinler*, ed. Alev Alatlı (İstanbul: Alfa yayınları, 2014), 2/838.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Kemaleddin Taş - Betül Gökşüçukur, "Osmanlı Dönemi Batıcılık, İslamcılık Türkçülük Fikir Akımları ve Din", *Dini Araştırmalar* 22/56 (Aralık 2019), 475 vd.

²⁸ Geniş bilgi için bk. Kırılmaz - Ayparçası, "Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları", 32-58.

²⁹ Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Mustafa Ablak, *İslam'a Kavuşanlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 10-180.

4. Makāsıdü'ş-Şerîa ve Kapitalist Küresel Sermayeler

Küresel sermayeler tüketim alışkanlıklarının toplumsal düzeyde artırılmasını esas alırlar. Bu alışkanlıklar üzerinden ticarî geleceklerini planlarlar. Bunu sağlayabilecek her yolu mubah olarak görürler. Küresel sermayeler için tüketici konumuna getirilen toplumun neye inandığı çok önemsenmez. Fakat kendi düzenlerini sorgulayacak veya engelleyecek olan her şeye de karşı çıkarlar. İslam'da makāsıdü'ş-Şerîa olarak bilinen bir kısım temel ilkeler vardır. İşte bunlar, Küresel sermayelerin usul ve yöntemlerine tamamen zıt olan ilkelere. Makāsıdü'ş-Şerîa'nın hâkim olduğu toplumların oluşmasını istemezler.

Makāsıdü'ş-Şerîa ile nelerin kastedildiği konusu, İslam âlimleri tarafından birçok tasnife tabi tutularak açıklanmıştır.³⁰ Bu tasniflerden “zarûriyyât” olarak belirlenen hususlar dinin en önemli ve sürekli korunması gereken hususları olarak karşımıza çıkıyor. Bunlara “zarûriyyât-ı hamse” de denilir ki toplumun varlığı için en hayatî maslahatlarıdır. İslam'a göre bu zarrûriyyât kapsamındaki makāsıdın yok olması ve uygulanmaması dünyada kargaşa ve fesadın hâkim olmasına ahirette ise ebedî mahrumiyete sebep olarak kabul edilmiştir. Bunlar “dinin korunması, canın korunması, neslin korunması, aklın korunması ve malın korunması” olarak özetlenmektedir.³¹ Bu temel ilkeler doğrultusunda şunları söylemek mümkündür: Allah insanlara din olarak gönderdiği tüm emir ve nehiylere gönülden inanmayı, emirler ve nehiyeler bağlamında hayatını idame etmeyi emretmiş aksini ise yasaklamıştır. Hayatı ve canı korumayı çok önemsemiş insanı yaşatmayı öncelmiştir. Nefsi müdafaayı meşru görmüştür. Akli muhafaza konusunda akli gideren ve sarhoşluk veren şeyleri yasaklamıştır. Kur'an âyetlerinde “tefekür”, “taakkul” “tezekkür” gibi birçok kavrama yer verilerek aklın kullanımı teşvik edilmiştir. İnsan neslinin karışmasına veya neslin tükenmesine karşı çıkmıştır. Evliliği esas alarak zina, livata ve eş cinsellik gibi birçok sapkınlığı yasaklamıştır. Malın helal yollardan kazanılmasını ve helal yollardan harcanmasını esas almış, meşru olmayan yoldan kazanmayı da meşru olmayan yerlere harcamayı da yasaklamıştır.³²

Modern dönemden postmodern döneme geçen Batı toplumlarında, Modern dönemin kapitalist sermayeleri tarafından dayatılan ve israf noktasına varan tüketim alışkanlıkları oluşmuştur. Bu alışkanlıkların birçoğunun, Müslüman toplumlarında uyulması zorunlu olan makāsıdü'ş-Şerîa ile uyuşmadığı görülmektedir. Bir tarafta “Malını nereden kazandın?” ve “Nereye harcıyorsun?” diye sorup, meşru olmayan malları ve harcamaları haram olarak nitelendiren bir İslam anlayışı; diğer tarafta kazanmak ve servet biriktirmeyi yegâne gaye edinen, bu hususta her şeyi mübah gören kapitalist anlayış vardır. Bu iki anlayışı birbiriyle örtüştürmek imkânsızdır. Ekonomik sıkıntı içerisinde bulunan bir kimsenin bu durumunu fırsat olarak değerlendiren, o kimsenin elindekini ne kadar az sermaye ile alabilirse almayı veya daha da üzerine giderek işini batırmayı başarı olarak

³⁰ Makāsıdü'ş-Şerîa hakkında geniş bilgi ve yapılan tasnifler için bk. Mustafa Türkan, “Makāsıdü'ş-Şerîa ile ilgili Eserlerde Zarûriyyâtın Tertibi Sorunu”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/34 (2018), 440 vd.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Ebu İshak İbrahim b. Mûsâ eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât fi usûli'ş-Şerîa*, thk. Ebu Ubeyde Meşhûr b. Hasen el-Selmân (Beyrut: Dâru ibn Affân, 1997), 2/20; Ebû Hamid el-Gazzâlî, *Şifâü'l-galîl fi beyâni'ş-Şebei ve'l-muhîl ve mesâlikî't-tâ'il* (Bağdat: Matba'atu'l-irşâd, 1971), 160.

³² Türkan, “Makāsıdü'ş-Şerîa ile ilgili Eserlerde Zarûriyyâtın Tertibi Sorunu”, 441.

gören kapitalizmle; “Komşusu açken tok yatan bizden değildir”³³ diyen, darda kalıp ekonomik sıkışıklık içerisinde bulunan kimselere borç vermeyi “karz-ı hasen” olarak nitelendiren ve teşvik eden bir İslam anlayışı elbette bağdaştırılmaz. Alnının teri kurumadan hak ettiği ücretin çalışana verilmesini tavsiye eden ve “Aldatan bizden değildir” diyen İslam ile ucuza işçi çalıştırmayı ekonomik avantaj sayan, ödemeleri mümkün olan en son vadeye kadar uzatmayı kazanç olarak gören kapitalist sermayeler tabii ki uzlaşamaz. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Meselelere makâsîdü’ş-şerîa bağlamında yaklaşacak olursak. “Dinin korunması, canın korunması, neslin korunması, aklın korunması ve malın korunması” İslam’ın zaruriyyât olarak gördüğü hususlardır. İslam, bunların korunmasını temel alırken, küresel sermayeler aklı manipüle eden ve insan sağlığına doğrudan olumsuz etki eden sarhoşluk verici içeceklerin veya sigaranın reklamını yapmayı ve daha çok insana ulaştırılmasını bir tür pazarlama ve para kazanma aracı olarak görebilmektedir. Küresel sermayeler İslam’ın temel ilke olarak benimsediği bu ilkelerin toplumlarda yayılmasını sermaye politikalarına bir tür engel olarak görürler. İşte İslamofobiye destekleyerek İslam’ın temel ilkelerinin dolayısıyla da İslam’ın hâkimiyetine mani olmaktadır.

Postmodern süreçte tüm dünyada özellikle de batı toplumlarında, Modernizmin hedeflediği seküler toplum yerine dine ve kutsala yönelen bir toplumun olduğu görülmektedir.³⁴ Batı toplumları, kendilerini hep üstün gören ve Doğulu olarak Müslümanları gelişmemiş, işgalci, vahşi ve barbarlar olarak gören kadim anlayışlarının³⁵ etkisiyle bu yönelişin İslam’a olmasını pek arzu etmemektedirler. Bu yönelişin İslam’a olmasını kapitalist sermayeler de istememektedirler. Zira İslam, kapitalist sermayelerin birçok kazanım ve fırsat olarak gördüğü hususları gayr-ı meşru görmektedir. Böyle bir dinin hâkim konumda olması bu sermayelerin de sorgulanmasını gündeme getirebilir.

Hristiyanlık ve Yahudilik gibi ilâhî kökenli dinlerden tatmin olmayan batı toplumlarının İslam’a yönelmemesi, kapitalizmin dayatmaları ve varlığını sürdürmesi açısından önemlidir. Temel gerekçe bu olmakla birlikte en büyük araç olarak tarihteki Müslüman düşmanlığını bir tür korku haline getirerek yeniden servis etmektedirler. Küresel sermayelerin yeni servis ettikleri bu şey “İslamofobi” olarak zuhur etmiştir. Ashında imal edilerek servise konulan İslamofobi’nin, Batı toplumlarında kabul görmesi, özellikle genç nesillerin İslam’a ve Müslümanlara tamamen biçimlendirilmiş bir ön yargıyla bakmalarına neden olmuştur. Avrupa’daki aşırı sağcı ve popülist partilerin Müslüman düşmanlığını bir siyaset aracı haline getirerek sürekli gündemde tutması³⁶ ve bu tür haberlerin ülkeler basınında sık yer alması İslamofobi’nin yayılmasında bir tür hızlandırıcı olmuştur.

Batı’daki İslam’a ve kutsala olan yönelim bir taraftan İslamofobi ile engellenmeye çalışılırken diğer taraftan toplum sihir ve büyü içerikli yapımlarla şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bazı sermayelerin aynı zamanda para kazanma aracı haline getirdiği “Harry Potter”, “Yüzüklerin

³³ Ebû Bekr İbn Ebû Şeybe, *Kitâbü’l-İman* (Dımaşk, ts), 33.

³⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Peter L. Berger, *Sekülerizmin Gerilemesi (Sekülerizm Sorgulanıyor)*, çev. Ali Köse (İstanbul: Ufuk Yayınları, 2002), 13.

³⁵ Geniş bilgi için bk. Nancy Bisaha, *Doğu ile Batı’nın Yaratılışı*, çev. Melek Dosay Gökdoğan (İstanbul: Dost Kitabevi, 2012), 14.

³⁶ Geniş bilgi için bk. Murat Aktaş, “AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm”, *Ombudsman Akademik* 4/7 (2017), 128.

Efendisi" gibi kitap ve sinemaya uyarlanan filmlerle meşgul edilmiştir. Küresel sermayeler, tanıtım ve reklam sektörünün destekleriyle Batı'nın özellikle genç nesilleri geçeden kuyruklara sokularak ilk çıkan yayınlara ulaşma noktasındaki çılgınlıklarını tüm dünyaya servis etmişlerdir. Bunların aynı tarihlerde olması bir tesadüf olmasa gerektir.

Batı'da bu yönlendirmeler yapılırken eş zamanlı olarak İslamofobi'nin yaygınlaşması ve Batı toplumlarının zihnine kazınabilmesi için Müslüman coğrafyada birçok oluşum desteklenerek terör eylemleri yaptırılmıştır. İslam coğrafyasında şiddet ve terör eğilimlerinin tarihi kökenleri incelenerek Müslüman kültürden neşet eden birçok nokta bulunabilir. Hatta bazı naslar aşırı bir yorumla bu tür oluşumların savunusu olarak da kullanılabilir. Meselenin bu yönlerine girmeyeceğiz fakat bu hususlar ayrı bir çalışmada ele alınıp incelenebilir. Tarihi kökenleri bakımından nedenleri ne olursa olsun İslam düşüncesinde bulunan bu tür eğilimler kullanılarak, Batı'nın ve özede de ABD'nin müdahaleleri ve bu tür grupları açıktan ve kapalı olarak desteklemeleri³⁷ Müslümanlara yapılan bazı farklı uygulamalar, İslam dünyasındaki şiddeti alevlendirmiştir. Mesela, Filistin halkına karşı Yahudilerin yaptıklarının Batı tarafından hep meşru olarak görülmesi, SCCB'nin Müslüman ülkeleri işgal girişimleri ve Afganistan direnişi gibi uygulamalar da bu tür oluşumların önünü açan önemli gerilimler olmuştur. El-Kaide'nin kuruluşunda Afgan cihadının olduğu bilinen bir husustur. Afgan mücadelesinin başarıyla sonuçlandırılması el-Kaide'yi farklı yapılanmalara sevk etmiştir. El-Kaide'nin hedeflerinin Usame b. Ladin önderliğinde küreselleştirilmesi özellikle ABD'ye yönelmesi³⁸ ile başlayan küresel eylemler el-Kaide örgütünü başka bir konuma taşımıştır.

El-Kaide'nin önemli yöneticilerinden olan Eymen el-Zevahirî ve Usame b. Ladin'in hazırladığı eylem planına göre Arap rejimlerinin arkasında yer alan güç ABD dir. Şayet ABD'ye darbe vurulur ve Arap coğrafyasındaki nüfuzu azaltılırsa; Ortadoğu'dan çekilmek zorunda bırakılabilirdi. ABD'nin çekilmesiyle de bu rejimler el-Kaide'nin kontrolüne girecekti. Aynen Afganistan tecrübesinde olduğu gibi.³⁹ Fakat olaylar hiç de eylem planına uymadı.

Örgütün ABD ve Batı ülkelerinde gerçekleştirdiği 11 Eylül ve diğer eylemlerle bu amaç ve hedefe ulaşmak şöyle dursun tam tersi siyasi sonuçlar ortaya çıktı. İslam için mücadele ettiğini söyleyen örgüt yaptığı eylemlerle İslam karşıtlığını hatta İslamofobiyi körüklemiştir. Tüm Müslüman devletler ABD'nin fiilî müdahale alanı haline getirilmiştir. ABD'nin doğrudan müdahaleleri hem Batı hem de Doğu toplumlarında meşru olarak karşılanmıştır. Zaten ABD bu ülkelerde bulunan petrol ve enerji kaynaklarını kontrol edebilmek ve diğer egemen güçlerden avantajlı konuma gelmek için müdahale fırsatları kolluyordu. Bu durum ABD'nin bölgeye girişinin önünü muhalefetsiz olarak açmıştır.

³⁷ El-Kaide'nin zamanında farklı saiklerle ABD tarafından desteklendiği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Mesut Önder, "El Kaide -Küresel Terörün Anatomisi", *TUIC Akademi* (2021).

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Selim Öztürk, "Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında 'Cihad' Anlayışının Geçirdiği Değişimler", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 6/2 (2019), 177.

³⁹ Bk. Öztürk, "Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında 'Cihad' Anlayışının Geçirdiği Değişimler", 184.

El-Kaide'nin Batılı ülkelerde binlerce kişinin ölümüne neden olan terör eylemleri gerçekleştirdiği bilinen bir gerçektir. O dönemde DAİŞ terör örgütü sözde İslam Devleti kurup İslam Halifesi tayin etmiştir. Bu örgütün, tüm insanların nefretle karşılayacağı idam görüntülerini kayıt altına alıp Batı basınına servis ettiği bir gerçektir. Batılı gazetecilerin de olduğu birçok kişiye turuncu kıyafetler giydirecek kameralar karşısında kesme görüntüleri ABD ve tüm Batı yayın kuruluşlarında haftalarca yayınlanmıştır. Batı'nın eskiden beri var olan İslam ve Müslüman karşıtlığı bu eylemler dolayısıyla daha etkin hale gelmiştir. Bunların bir sonucu olarak Batı, Müslümanları ve İslam'ı, terör, kan, vahşet gibi hiç de hak etmediği kavramlarla özdeş hale getirmiştir. İslamofobi, Müslümanlar hariç bütün mihrakların işine gelmiştir. Özellikle ABD'deki muhafazakârlar olarak bilinen "neo-con" grubunun İslam'a karşı geliştirdiği politik amaçlarını gerçekleştirmelerinin önünü açmıştır. Sağcı ve milliyetçi partilerin oy toplama vesilesi olarak görülmüştür. Ayrıca Batı kapitalizmini temsil eden küresel sermayeler de bunu bir tür fırsata çevirerek Müslümanları kapitalist ekonomik sisteme entegre etmenin bir aracı olarak görmüşlerdir.⁴⁰

Bu eylemlerle, dünya petrol rezervlerinin çok önemli bir miktarının bulunduğu bu coğrafyada küresel sermayelerin yerleşmesinin ve bu kaynakları kontrol altına almasının önü sonuna kadar açılmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin Ortadoğu projelerinin temelini enerji kaynaklarına özellikle de petrol kaynaklarına sahip olma anlayışı oluşturmaktadır. Bu nedenle Ortadoğu'da petrol alanlarına hâkimiyet mücadelesinde kazanan taraf ABD olmuştur. Çünkü petrol ABD için yaşamsal bir öneme sahiptir. Zira dünyada petrolü en çok tüketen ülkedir. Kendi ülkesi dışında yer alan petrol kaynaklarını kontrolü altında tutmak ABD'nin temel enerji stratejisini oluşturmaktadır.⁴¹

Özellikle son dönemlerde hem Batı toplumlarında hem Doğu toplumlarında yapılan terör eylemleri bahane gösterilerek İslam karşıtlığı olarak lanse edilen bu tutumun, İslamofobi ile daha da derinleştirilmesi sağlanmıştır. Bunun bir sonucu olarak, İslam'a olan yönelimlerin önünün kesilmesi ve toplum nezdinde bu tehlikenin uzaklaştırılması hedeflenmekteydi. Nitekim bunu hedefleyen çevreler hedeflerine büyük oranda ulaşabilmişlerdir.

Özellikle yakın tarihte Arap Baharı olarak isimlendirilen ve Arap ülkelerine demokrasi getirme iddiasıyla başlatılan toplumsal kitlelerin hareketiyle yönetimler üzerinde baskılar kurularak demokratik olmayan yöneticilerin uzaklaştırılması hedeflenmiştir. Tunus ve Mısır gibi bazı ülkelerde bu değişimler oluşmuştur. Genel olarak 19 kadar Arap ülkesinde başlatılan bu hareketlilik her ülkede aynı şekilde ilerlememiştir. Fakat birçok ülkede iç savaşa giden sürecin önünü açmıştır. Arap dünyası demokrasi hayallerine kavuşmadan süreç akamete uğramıştır. Geçen süreçte Suriye örneğinde olduğu gibi milyonlarca kişinin evsiz ve vatansız kalması, diğer ülkelere sığınması tüm dünyanın gözleri önünde gerçekleşmiştir. Geline nokta çok sayıda yazar ve gazetecinin tutuklandığı, genç işsiz kitlelerin arttığı, gösterilerde yer almasına rağmen kadının statüsünün daha da gerilediği bir tablo ortaya çıkmıştır. Batı destekli yeni yönetimlerin başarısızlığı ve eskiyi aratan icraatları toplumları memnun etmemiştir. Halklar demokrasi hayal

⁴⁰ Önder, "El Kaide -Küresel Terörün Anatomisi" (2021).

⁴¹ Hüseyin Altay - Ulaş Nugay, "Orta Doğu Bölgesi Enerji Kaynaklarının 21. Yüzyıl Dünya Ekonomisi İçin Stratejik Önemi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/3 (Haziran 2013), 16.

ederken, statüko bütün despotik eğilimleriyle daha güçlü olarak dönmüştür.⁴² Bu süreçte ABD'nin bölgelerde askeri olarak yapılanmalara gitmesi, legal olmayan oluşumları desteklemesi ve askerî müdahaleleri, bölgeyi daha karmaşık sorunların içerisine atmış ve terör örgütlerinin cirit attığı bir coğrafya haline getirmiştir. Özellikle bölgede mevcut olan etnik kökenler ve kabilecilik üzerinden çok ciddi bölünmeler ve karşıtlıklar oluşmuştur.⁴³

Bu kargaşada birçok ülkede hâkim iktidarlar bu güçlerini kaybetmemek için ABD'nin politikalarına şartsız kabul eğilimleri göstermişlerdir. Böylece mevcut konumlarını sağlama alma pahasına ABD'nin pragmatist politikalarını uygular olmuşlardır. Dolayısıyla Arap Baharı, yaşanan ülke toplumlarına değil ABD çıkarlarına çok büyük hizmet etmiştir. Özellikle petrol rezervlerinin ağırlıklı olduğu bölgeler Batılı askerler tarafından korunup küresel sermayelerin kullanımına açılmıştır. Bu ABD'nin Ortadoğu politikalarının kısmen gerçekleşmesi anlamına da gelmektedir.⁴⁴ Terör örgütlerinin kontrol ettiği petrol rezervleri hukuki statüsü bilinmeyen bir şekilde küresel sermayeler tarafından kontrol edilir hale gelmiştir. Kısaca Batıda oluşturulan İslamofobi, küresel sermayelerin pragmatik emellerine hizmet etmenin bir aracı olarak da kullanılmıştır.

Sonuç

Eskiden beri gelen İslam ve Müslüman karşıtlığı Batı'da hep varlığını sürdürmüştür. İslam karşıtı çevrelerin ve hatta farklı amaçlarla bu karşıtlığın desteklendiği devlet politikalarının bir sonucu olarak Batı'nın gündeminden hiç düşmemiştir. Bu düşmanca tutumun günümüzde de sürdürüldüğünü müşahede etmekteyiz.

Modern dönemde Batı'da, dinin (Kilisenin/Hristiyanlığın) bilime ve ilerlemeye aykırı ve tüm anlaşmazlıkların kaynağı olarak görülmesi dolayısıyla din ve dinî olandan arındırılmış bir insan ve toplum oluşturması hedeflenmiştir. Seküler bir toplum denemesinin yapıldığı modern dönemde insanlar mutlu edilememişlerdir. Çünkü seküler anlayış insanlara ve toplumlara başlangıç ve son itibarıyla ilgili tatminkâr bir bilgi sunamamıştır. Manevi ve inanç yönü ihmal edilen Batı toplumları, postmodern dönemde bunun özlemiyle tekrar dine bir yönelme eğilimi göstermiştir. Modern dönemin etkisiyle daha gerçekçi bakış açısı kazanan Batı toplumlarında, Hristiyan din anlayışının ve Kilise'nin öğretilerinin kendilerini mutmain edemeyişleri dolayısıyla farklı dinlere ve İslam'a da yönelimler olmuştur.

Batı toplumlarının İslam'a yönelmesinden, tarihî çekişmenin izlerini taşıyan çevreler rahatsız olmuşlardır. Batı'nın faydacı politikaları da bu çekişmenin sıcak kalmasını öngörmekteydi. Dolayısıyla bu yönelim İslam'a olmamalıydı. Özellikle Müslümanların oluşturdukları terör örgütlerinin yaptığı veya yaptırıldığı eylemleri sonucunda ABD ve Avrupa'da İslam'a ve Müslümanlara duyulan bu karşıtlık İslamofobi'ye dönüştürülerek bir korku haline getirilmiştir. İslamofobi'nin Batı toplumlarında hızlı bir şekilde yayılmasında birçok husus etkili olmuştur. Bazı Batılı siyasiler, bu eylemleri sürekli gündeme getirerek bir oy toplama aracı olarak kullanmıştır.

⁴² Fehim Taştekin, "Arap Baharı'nın 10 yılında 10 ülkenin hikâyesi: Ekmek, özgürlük ve onur kavgasından geriye ne kaldı?", *BBC News Türkçe* (17 Aralık 2020).

⁴³ Mevlüt Uyanık, "Arap Baharı'nın Mezhepçilik ve Kabilecilik Bağlamında Analizi", *Eskiye* 25 (Temmuz 2012), 86.

⁴⁴ Davut Kapucu, "ABD'nin Ortadoğu Politikasına Kendi Ulusal Güvenlik Doktrinleri Ekseninde Bir Bakış", *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/2 (2021), 227.

Batı medyasının, hem el-Kâide'nin hem de DAİŞ'in yaptığı, gerçekte İslam'ın da tasvip etmeyeceği eylemleri sürekli haber etmeleri gibi birçok neden İslamofobi'nin yayılmasına ve tüm Batı toplumlarında hâkim olmasına katkı sağlamıştır.

İslamofobi'nin etkisiyle Batı'da iyice yerleşen İslam ve Müslüman karşıtlığı ve korkusu bugün hat safhaya ulaşmıştır. Gelinen noktada Müslümanlar acilen müdahale edilip düzeltilmesi gereken unsurlar olarak telakki edilmektedir. Bu nedenle bugün Batı'nın ve de özellikle ABD'nin İslam ülkelerine müdahaleleri meşru olarak görülmekte hatta bir ihtiyaç olarak algılanmaktadır. Batılılar, Müslümanların maruz kaldığı birçok hukuk dışı uygulamaya tepki vermek yerine daha fazlasının uygulanmasını savunur hale gelmişlerdir.

Birçok Batı ülkesinde siyasi malzemeye dönüştürülmesiyle İslam ve Müslüman karşıtlığı öyle noktalara ulaşmıştır ki; Kur'an'a ve Hz. Muhammed'e hakaretlere varan bir boyut kazanmıştır. Bu yolla Müslümanları tahrik ederek hukuksuz eylemlere yönlendirip ardından da algı oluşturmaktadırlar.

Gelinen bu noktada İslam ve Müslüman karşıtlığı ve korkusu, Batı'nın gözünü kör etmişçesine istismar aracı olmuştur. Böylesine bir psikoloji içerisinde olan Batı toplumlarının dünya barışını tesis edebilmeleri imkânsız görünmektedir. Bu bakış açısıyla hareket edildiği sürece İslam ve Müslümanlara sürekli bir müdahalenin olacağı kaçınılmazdır. Bu da ister istemez karşılıklı düşmanlıklar ve hukukî olmayan eylem ve uygulamaların önünü açacak, terörist yapılanmalara kapı aralayacaktır. Hem Batı hem de kendi içerisinde destek alan bu tür illegal yapılanmalar palazlanacaktır. Bu da küresel barışı tehdit eden bir unsur olarak sürekli gündemde olacaktır.

ABD özelinde Batı toplumlarının, akademi, siyaset, sanat ve yönetim çevrelerinin en kısa zamanda "İslamofobi algılarının" değiştirilmesi ve Müslümanlara olan bu tarihi kindarlığın makulleştirilerek hoşgörü ve birlikte yaşam kültürüne dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu yapılamaz ise yakın gelecekte birçok savaş ve terör olaylarının artması muhtemeldir. Böyle bir ortamın da ne Batı ne de Doğu toplumlarına faydası olmayacaktır. Onun için temel hak ve hürriyetleri içine alan, makâsıd temeline dayanan bir anlayışın bütün dünyada yaygınlık kazanması gerekir.

Kaynakça

- Ablak, Mustafa. *İslam'a Kavuşanlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Aktaş, Murat. "AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm". *Ombudsman Akademik* 4/7 (2017), 127-155.
- Alıcı, Mustafa. "Batı'nın Bitmeyen Sanal Korkusu: İslamofobi". *Diyanet İlmî Dergi* 55/2 (2019), 405-434.
- Altay, Hüseyin - Nugay, Ulaş. "Orta Doğu Bölgesi Enerji Kaynaklarının 21. Yüzyıl Dünya Ekonomisi İçin Stratejik Önemi". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/3 (Haziran 2013), 1-35. <https://doi.org/10.12780/UUSBD246>
- Ar, Merve. *İslamofobinin Dini ve Kültürel Kökenleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Aslan, Gamze. "Ortaçağdan Günümüze Modernite: Doğuşu ve Doğası". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/7 (2011), 10-26.
- Baumer, Franklin Le Van. "Batı Düşüncesinin Anaakımları". *Batiya Yön Veren Metinler*. ed. Alev Alatlı. İstanbul: Alfa yayınları, 2014.
- Berger, Peter L. *Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine*. çev. Ali Köse. İstanbul: Ufuk Yayınları, 2002.
- Berger, Peter L. *Sekülerizmin Gerilemesi (Sekülerizm Sorgulanıyor)*. çev. Ali Köse. İstanbul: Ufuk Yayınları, 2002.
- Bisaha, Nancy. *Doğu ile Batı'nın Yaratılışı*. çev. Melek Dosay Gökdoğan. İstanbul: Dost Kitabevi, 2012.
- Bodur, Hüsnü Ezber. "Batı'da İslâm Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi (Çatışmacı Sosyolojik Perspektif)". *İlahiyat Akademi Dergisi* 6 (2017), 68-86.
- Conway, Gordon. *Islamophobia: A Challenge For Us All*. Report of the Runnymede Trust Commission on British Muslims and Islamophobia. London: The Runnymede Trust, 1997.
- Demirhan, Ahmet. *Modernlik*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Demirkent, Işın. "Haçlılar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/525-546. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Gazzâlî, Ebû Hamid. *Şifâü'l-galîl fî beyâni'ş-şebhi ve'l-muhîl ve mesâliki't-ta'lîl*. Bağdat: Matba'atu'l-irşâd, 1971.
- Gümüüşoğlu, Hasan. *Türk Modernizmi*. İstanbul: Kayihan Yayınları, 2019.
- Hazard, Paul. *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme*. çev. Erol Güngör. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1994.
- Hobson, John M. *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*. çev. Esra Ermert. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr. *Kitâbü'l-İman*. Dimaşk, ts.
- İsfehani, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Ragıp. *Kur'an Kavranları Sözlüğü-Müfredât*. İstanbul: Yarın Yayınları, 4.Baskı., 2015.
- Kaplan, İbrahim. "Hıristiyan Teolojisiyle Etkileşimi Açısından Erken Dönem Kelamı". *Kelam Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2008), 131-155.
- Kaplan, İbrahim. *İsâm'a Göre Hıristiyanlık*. İstanbul: IQ Yayıncılık, 2008.
- Kapucu, Davut. "ABD'nin Ortadoğu Politikasına Kendi Ulusal Güvenlik Doktrinleri Ekseninde Bir Bakış". *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/2 (2021), 220-234.
- Kırılmaz, Harun - Ayparçası, Fatma. "Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları". *İnsan&İnsan* 3/8 (2016), 32-58.
- Kirman, M. Ali. "Modernleşme Süreci ve Din (Sekülerleşme Perspektifinden Sosyolojik Bir Analiz)". program adı: IV. Din Şûrası, Ankara, 2009.
- Nisbett, Richard E. *Düşüncenin Coğrafyası - Doğulular ile Batılılar nasıl -ve neden- Birbirinden Farklı Düşünürler?* çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Varlık Yayınları, 2017.
- Önder, Hasan Mesut. "El Kaide -Küresel Terörün Anatomisi". *TUIC Akademi*. 2021. Erişim 07 Ağustos 2022. <https://www.tuicakademi.org/el-kaide-kuresel-terorun-anatomisi/>
- Öztürk, Selim. "Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında 'Cihad' Anlayışının Geçirdiği Değişimler". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 6/2 (2019), 167-196. <https://doi.org/10.26513/tocd.585673>
- Poyraz, Tuğça - Arıkan, Gülay. "Avrupa-Türkiye İlişkileri ve Dönemsel Olarak Değişen 'Öteki' Tanımları". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (2003), 61-71.
- Roald, Anne Sofie. *New Muslims in the European Context: The Experience of Scandinavian Converts*. Brill Academic Pub., 2004.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019.
- Safi, İsmail. "İslamofobinin Tarihsel Kökenleri ve Nedenleri Üzerine Düşünceler". *Turkish Studies* 14/2 (2019), 733-744. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14815>
- Said, Edward William. *Şarkiyatçılık (Batının Şark Anlayışları)*. çev. Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları, 2013.
- Sinclair, John. *Collins English Dictionary*. ed. John Sinclair. London: Harper Collins Publishers, 1st edition., 1987.
- Şâtıbî, Ebu İshak İbrahim b. Mûsâ. *el-Muvâfakât fî usûli's-şerîa*. thk. Ebu Ubeyde Meşhûr b. Hasen el-Selmân. Beyrut: Dâru ibn Affân, 1997.
- Taş, Kemaleddin - Göksüçukur, Betül. "Osmanlı Dönemi Batıcılık, İslamcılık Türkçülük Fikir Akımları ve Din". *Dini Araştırmalar* 22/56 (Aralık 2019), 463-488. <https://doi.org/10.15745/da.583546>

- Taştekin, Fehim. "Arap Baharı'nın 10 yılında 10 ülkenin hikâyesi: Ekmek, özgürlük ve onur kavgasından geriye ne kaldı?" *BBC News Türkçe*. 17 Aralık 2020. Erişim 27 Ağustos 2022. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55331196>
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. "Bedwell, William". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/338-339. İstanbul: İSAM Yayınları, 1992.
- Turner, Bryan S. *Oryantalizm Post-Modernizm ve Globalizm*. çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Anka Yayınları, 2002.
- Türkan, Mustafa. "Makâsîdü's-Şerîa İle İlgili Eserlerde Zarûriyyâtın Tertibi Sorunu". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/34 (2018), 439-460.
- Uyanık, Mevlüt. "Arap Baharı'nın Mezhepçilik ve Kabilecilik Bağlamında Analizi". *Eskiye* 25 (Temmuz 2012), 85-94. <https://doi.org/0000-0002-4509-8318>
- Yüksel, Mehmet. "İslamofobinin Tarihsel Temellerine Bir Bakış: Oryantalizm ya da Batı ve Öteki". *İslamofobi Kolektif bir Korkunun Anatomisi Sempozyum Tebliğleri*. ed. Osman Alacahan - Betül Duman. 103-117. Ankara: Ankamat, 2012.
- Zakzûk, Mahmud Hamdi. *Oryantalizm veya Medeniyetler Hesaplaşması*. çev. Abdulaziz Hatip. İzmir: Yeni Akademi Yayınlar, 2006.